

Nelegálna archeologická činnosť

Neoprávnené vyhľadávanie, vykopanie, vyzdvihnutie, premiestnenie alebo prechovávanie archeologického nálezu predstavuje na území Slovenska protiprávnu činnosť, za ktorú je možné vyvodiť **trestnoprávnu alebo administratívnu zodpovednosť**.

Neoprávnené vyhľadanie a vyzdvihnutie archeologického nálezu pomocou detektora kovov predstavuje trestný čin poškodzovania a znehodnocovania archeologického dedičstva podľa § 249 ods. 1, ods. 2 písm. a) Trestného zákona, za ktorý páchatelovi hrozí trest odňatia slobody na jeden rok až päť rokov. **Spoločensky menej nebezpečné prípady nelegálnej archeologickej činnosti môže polícia vyhodnotiť ako priestupok na úseku ochrany pamiatkového fondu** podľa § 42 ods. 1 písm. k) zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „Pamiatkový zákon“) a vec postúpiť na prejednanie na príslušný Krajský pamiatkový úrad v rámci správneho konania. V zjavne banálnych prípadoch polícia nemusí vykonať trestné stíhanie podozrivej osoby využijúc tzv. materiálny korelatív upravený v § 10 ods. 2 Trestného zákona. Ak by však išlo o **nelegálnu archeologickú činnosť závažného charakteru, napr. na pamiatkovo chránenom území alebo zo strany organizovanej skupiny**, tak by páchatelovi, resp. páchatelom hrozil trest odňatia slobody na päť rokov až desať rokov. **Nelegálne obchodovanie s archeologickými nálezmi** je možné postihnúť podľa iných ustanovení Trestného zákona. Ide o trestný čin podielníctva podľa § 231, resp. § 232 Trestného zákona.

Podstatou tejto právnej úpravy je to, aby sa archeologickej činnosti (výskumu, prospekcií) venovali **tí, ktorí majú na to príslušné vzdelanie, oprávnenie a povolenie** s vylúčením amatérskeho (živelného) prvku, ktorý častokrát spôsobuje nenahraditeľné škody v oblasti vedeckého skúmania a dokumentovania našej histórie.

Archeologický výskum na území Slovenskej republiky môže vykonávať len **oprávnená právnická osoba (napr. múzeum, vysoká škola, súkromná firma)**, ktorej bolo na základe žiadosti udelené oprávnenie na takúto činnosť **Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky**. Žiadajúci subjekt musí v riadnom pracovnom pomere zamestnávať minimálne jednu fyzickú osobu, ktorá je držiteľom osobitnej odbornej spôsobilosti na vykonávanie archeologického výskumu, tzv. archeologickej licencie. Výnimku z uvedeného postupu má **Pamiatkový úrad Slovenskej republiky a Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied**, ktoré inštitúcie sú na vykonávanie takejto činnosti **oprávnené priamo zo zákona** (bližšie viď § 36 Pamiatkového zákona). Archeologický výskum na konkrétnej lokalite v prírode **štát predpisuje (povoľuje) formou rozhodnutia vydaného v správnom konaní**. Takéto rozhodnutie vydáva **Krajský pamiatkový úrad**, v ktorého obvode sa má archeologický výskum vykonať. Prípadná predstihová forma archeologického výskumu, **archeologický prieskum (prospekcia)**, ktorú môžu vykonávať tiež len oprávnené právnické osoby, je zase podmienená oznámením príslušnému Krajskému pamiatkovému úradu.

Ako je vidieť, tzv. hľadači pokladov alebo detektoristi sú veľmi vzdialení od splnenia zákonných požiadaviek na vykonávanie archeologickej činnosti.

Hlavným prostriedkom na páchanie nelegálnej archeologickej činnosti je jednoznačne **detektor kovov**. Ide o prostriedok, ktorý je v obchodnej sieti, pod rôznymi značkami, cenami a v rôznej kvalite, voľne dostupný, a **jeho držba nepodlieha žiadnemu povoleniu**, ako je to napr. pri zbraniach. Pri svojej činnosti ho totiž môžu používať aj stavbári, geodeti či vojaci. Vyhľadávanie napr. starých potrubí za použitia detektoru kovov bez povolenia štátu predstavuje totiž legálnu činnosť, pretože jej cieľ je odlišný od archeologického prieskumu, resp. výskumu, a takáto

činnosť nepodlieha povoleniu štátu ani oznámeniu príslušnému štátnemu orgánu. Vo vzťahu k detektorom kovov a k ich používaniu na nelegálnu archeologickú činnosť je z pohľadu aplikácie platnej právnej úpravy a posudzovania trestnosti zisteného skutku zaujímavé najmä posudzovanie **cieleného (úmyselného) vyhľadávania archeologických nálezov na súkromnom pozemku** (záhrada, pole, les). V praxi sa to môže týkať súkromne hospodáriacich roľníkov (farmárov), urbárikov, ale aj ľudí, ktorí vlastnia napr. rodinný dom s pozemkom.

Cielené vyhľadávanie archeologických nálezov na súkromnom pozemku vlastníkom pozemku alebo so súhlasom vlastníka pozemku bez predchádzajúceho povolenia štátu u nás zrejme zákonné nebude. Názory odborníkov v tomto smere sú síce rôzne, väčšina sa však prikláňa k názoru, že **zákaz vykonávania archeologickej činnosti bez príslušného povolenia obsiahnutý v § 39 ods. 6 Pamiatkového zákona, má generálny dosah a výnimku neposkytuje nikomu, ani vlastníkovi pozemku, na ktorom by sa takáto činnosť vykonávala.** Vlastnícke práva garantované vlastníkovi pozemku občianskym právom sa preto v tomto prípade zrejme nebudú môcť úspešne aplikovať. Neoprávnenosť konania ustanovená v skutkovej podstate trestného činu poškodzovania a znehodnocovania archeologického dedičstva podľa § 249 Trestného zákona sa tak bude vzťahovať na všetkých, ktorí tak konajú bez príslušného vzdelania, oprávnenia a povolenia, bez ohľadu na to, či archeologické nálezy vyhľadávajú na súkromnom alebo verejnom pozemku.

Archeologický nález nájdený na území Slovenskej republiky je navyše **zo zákona vlastníctvom Slovenskej republiky** a ako štátny majetok si ho nie je možné svojvoľne prisvojiť bez toho, aby nedošlo k porušeniu zákona. **Náhodnosť alebo úmysel pri jeho nájdení, vo vzťahu k štátnemu vlastníctvu archeologickému nálezu, nehrá žiadnu rolu.** Správcom takéhoto štátneho majetku je Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, okrem prípadov, kedy bol archeologický nález nájdený Archeologickým ústavom Slovenskej akadémie vied alebo štátnym múzeom. Vlastníctvo alebo správu archeologického nález nájdeného na území Slovenskej republiky môže Slovenská republika previesť na inú osobu (bližšie viď § 40 ods. 6, 8 a 9 Pamiatkového zákona). V praxi štát vlastníctvo archeologických nálezov prevádza najmä **darovacími zmluvami na spádové múzeá** podľa mieste nálezu.

Zákonnú **definíciu archeologického nález** nájdeme v § 2 ods. 5 Pamiatkového zákona. Podľa uvedeného ustanovenia je archeologickým nálezom hnutelná vec, ktorá je dokladom o živote človeka a jeho činnosti **od najstarších dôb do roku 1918** a našla sa alebo sa nachádza spravidla **v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou.** Podľa slovenskej právnej úpravy je však archeologickým nálezom aj **vojenský materiál** nájdený v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou pochádzajúci **spred roku 1946.**

Ak sa **archeologický nález nájde náhodne** (napr. poľnohospodárska činnosť, drobné stavebné práce) má nálezca zákonnú povinnosť nález **ohlásiť príslušnému Krajskému pamiatkovému úradu a to priamo alebo prostredníctvom obce, a to najneskôr na druhý pracovný deň po jeho nájdení** (§ 40 ods. 2 Pamiatkového zákona). V prípade archeologických nálezov nájdených počas **stavby v réžii stavebného zákona** má ohlasovaciú povinnosť stavebník a organizácia uskutočňujúca stavbu (§ 127 ods. 2 zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku). V takomto prípade sa nález ohlasuje ihneď a adresátom je, okrem príslušného Krajského pamiatkového úradu, **aj príslušný stavebný úrad.** Uvedenú ohlasovaciú povinnosť nebude možné logicky vyžadovať (ani sankcionovať) u nálezcu úmyselne vyhľadaných archeologických nálezov, kde by išlo o konanie so znakmi sebaudania, čo nie je možné v právnom štáte žiadnym spôsobom vynucovať.

Nesplnenie ohlasovacej povinnosti v prípade náhodného archeologického nálezu je **priestupkom** na úseku ochrany pamiatkového fondu podľa § 42 ods. 1 písm. b) Pamiatkového zákona, ibaže by bol prípad vyhodnotený ako **tretný čin** zatajenia veci podľa § 236 Trestného zákona.

Na druhej strane, poctivý nálezca, ktorý archeologický nález riadne ohlási, má právo nielen na náhradu výdavkov, ktoré mu vznikli v súvislosti s ohlášením archeologického nálezu a jeho ochranou až do okamihu jeho vyzdvihnutia oprávneným subjektom, **ale aj na nálezné (odmenu), a to v sume až do výšky 100 % hodnoty nálezu** určeného znaleckým posudkom (§ 40 ods. 11 Pamiatkového zákona).

Kontakty na orgány štátnej pamiatkovej starostlivosti, ktoré je možné využiť pre takéto ohlasovania, sú zverejnené na webovej stránke Pamiatkového úradu Slovenskej republiky. (<http://www.pamiatky.sk/pamiatky/domov/kontakty>).

V posledných rokoch polícia na území Slovenska štatisticky zaznamenáva **asi desať prípadov nelegálnej archeologickej činnosti ročne,** z ktorých sa jej podarí asi tretinu objasniť, pričom v niektorých prípadoch ide o nelegálne vyhľadávanie a vyzdvihovanie vojnových pozostatkov z obdobia 2. svetovej vojny vrátane ostrej munície, čo súbežne zakladá **aj tretný čin nedovoleného ozbrojovania.**

Objasňovanie nelegálnej archeologickej činnosti nie je až také jednoduché, ako sa to možno na prvý pohľad zdá. Všetky doposiaľ objasnené prípady boli spáchané jednotlivcami žijúcimi v blízkosti napadnutých archeologických lokalít. K zadržaniu podozrivej osoby priamo na mieste nelegálnej archeologickej činnosti došlo len v jednom prípade, pričom išlo o nález historických predmetov nepodstatného charakteru. Z objasnených prípadov nelegálnej archeológie vyplýva, že páchatelia si takýmto spôsobom **budovali súkromné (domáce) zbierky** archeologických nálezov alebo **darovali nájdený predmet, resp. predmety múzeu.** Pri komplexnom pohľade na problematiku nelegálnej archeologickej činnosti však nie je možné vylúčiť, že najmä hodnotné nelegálne archeologické nálezy z územia SR vyhľadávané „profesionálne“ založenými hľadačmi skončili, resp. končia **v súkromných zbierkach solventných zahraničných zberateľov** alebo v zahraničných antikvariátoch či múzeách.

Podľa údajov, ktoré sú dostupné na príslušných záujmových fórach na internete, môže byť v súčasnosti na území Slovenska **aktívnych zhruba tisíc tzv. detektoristov, ako občanov Slovenskej republiky,** ktorí sa nelegálne venujú vyhľadávaniu archeologických nálezov. Možno k nim pripočítať aj bližšie nezistený počet hľadačov starých pokladov z blízkeho zahraničia, **najmä z Česka a Maďarska,** ktorí na Slovensko za týmto účelom prichádzajú jednotlivco alebo v skupinách. Vo vzťahu k nízkym počtom zistených prípadov nelegálnej archeologickej činnosti k pomere k množstvu indícií o páchaní tejto trestnej činnosti je potrebné poukázať najmä na jej vysokú latentnosť.

Zo zistených prípadov nelegálnej archeologickej činnosti je možné uviesť niekoľko prípadov, kedy sa polícii podarilo preukázať **tretný čin poškodzovania a znehodnocovania** archeologického dedičstva podľa § 249 Trestného zákona v prípade hodnotných archeologických artefaktov.

V roku 2010 polícia objasnila prípad nelegálnej archeologickej činnosti v oblasti Záhoria, kde páchatel dlhodobo neoprávnene vyhľadával a vyzdvihoval rôzne archeologické nálezy, ktorými sa chválil na internete a ktorý nelegálne našiel aj vzácny **stredoveký zlatý dukát uhorského kráľa Mateja Korvína z roku 1458.**

V roku 2011 polícia objasnila prípad nelegálnej archeologickej činnosti v okrese Levice, kde sa páchatelovi podarilo neoprávnene vyhľadať a vyzdvihnúť, okrem iných predmetov, aj mimoriadne vzácnu **dácko-keltskú striebornú mincu, tetradrachmu, z 1. storočia p. n. l., a zlatý fragment nepravidelného tvaru o rozmeroch cca 2-3 cm a váhe cca 40 g, zrejme z čias výskytu rímskych vojsk na území dnešného juhozápadného Slovenska (2. až 3. storočia n. l.)**. Aj v tomto prípade sa páchatel svojimi nelegálnymi nálezmi chválil na internete.

Posledný úspešne dotiahnutý prípad nelegálnej archeológie polícia vyriešila v roku 2017, kedy bol obvinený páchatel, ktorý neoprávnene vyhľadával na rôznych lokalitách v okrese Rožňava, archeologické nálezy z obdobia praveku, stredoveku i novoveku, ktoré ponúkal na predaj na webovom portáli bazos.sk, pričom nelegálne nálezy vrátane **historicky významnej bronzovej spony z obdobia halštatu (staršej doby železnej)** neoprávnene prechovával v mieste svojho bydliska.

Ešte zložitejšie, ako nelegálne vyhľadávanie a vyzdvihovanie archeologických nálezov, sa dokazuje **nelegálny obchod s archeologickými nálezmi vrátane ich pašovania**, ktorý je súčasťou nelegálneho obchodu s umením a starožitnosťami. Tento obchod je vo svetovom meradle odborníkmi odhadovaný ako **štvrtý najvýnosnejší nelegálny obchod, na ktorom sa podieľa aj organizovaný zločin**. Pred ním figuruje len nelegálny obchod s drogami, zbraňami a bielym mäsom.

V tejto súvislosti je vhodné spomenúť prípad **falšovania keltských mincí a iných historických predmetov a súvisiacich podvodov**, ktorý polícia odhalila začiatkom roku 2010 v okrese Trenčín. Išlo o falšovateľskú dielňu, v ktorej sa dlhodobo vyrábali falzifikáty keltských archeologických nálezov, ktoré boli následne podvodne uvádzane na starožitnícky trh ako pravé archeologické nálezy. Podvedených tu bolo niekoľko skúsených obchodníkov so starožitnosťami, pričom polícia v tejto súvislosti skúmala aj akvizičnú politiku niektorých slovenských múzeí. **Len trhová hodnota zaistených falzifikátov strieborných keltských mincí typu Biatec (vyše 2 400 kusov) bola znalcom, ak by išlo o pravé artefakty, vyčíslená na sumu vo výške cca 1,6 mil. €**. V tomto prípade došlo k obvineniu organizovanej skupiny páchatel'ov, ktorá čelila súdnemu procesu. Na uvedenom prípade je možné ilustrovať výnosnosť obchodu s archeologickými nálezmi.

V prílohe sú fotografie z objasnených prípadov nelegálnej archeológie a ilustračné fotografie zverejnené na internete.

